

ПЕДАГОГІКА ПІДПРИЄМНИЦТВА: НОВА РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ФОРМУВАННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

PEDAGOGY OF ENTREPRENEURSHIP: NEW ROLE OF THE TEACHER IN FORMATION OF ENTREPRENEURSHIP COMPETENCE OF STUDENTS – FUTURE ECONOMISTS

У статті наведеной теоретико-методологічний аналіз і надані результати дослідження економіко-дидактичних складників формування підприємницької компетентності студентів – майбутніх економістів. Аналізується завдання наближення професійної освіти і фахової підготовки у вищій та бізнес-освіті до економічної практики, що реалізується такими напрямками, як формування економічної компетентності студентів у процесі навчання, розвиток здатності та необхідних умінь для професійної адаптації та самореалізації випускника на ринку праці, вивчення основ і технологій підприємницької діяльності загалом, організація власної справи (самозайнятості), включення окремих тем і модулів з підприємництва в різні економічні дисципліни, організація навчально-професійних тренінгів і проектів тощо. Акцентується, що лише у процесі освіти й професійного навчання формуються навички різних способів мислення й аналізу різних поглядів на ситуації глобального контексту з позицій економічних перспектив для суспільства й підприємницьких можливостей (entrepreneurial opportunity). Це актуалізує проблеми виховання підприємницької компетентності студентів засобами поєднання формального і неформального навчання, кроскультурних проектів, волонтерства тощо.

Пропонуються рівні реалізації академічної підприємливості у процесі фахового навчання, що створюють основи для поетапного формування глобальної компетентності майбутнього економіста із компонентами глобальної підприємливості. Висвітлені основи поняття глобального підприємництва як складової частини глобальних навичок (global skills), що є необхідною частиною результатів фахового навчання. Виділені основні аспекти в структурі глобального підприємництва, його мету і завдання. Наголошено значимість ролі зацікавленого і мотивованого педагога для розвитку економічної творчості та підприємницької ініціативи студентів у їх професійній підготовці як майбутніх фахівців для сучасної економіки та бізнесу.
Ключові слова: академічне підприємництво, глобальна підприємливість, підприємницька компетентність, практикоорієнтоване навчання, студенти.

The article presents the theoretical and methodological analysis and presents the results of the study of economic and didactic components of the formation of entrepreneurial competence of students – future economists.

The task of bringing vocational education and training in higher education and business education to economic practice is analyzed, which is being implemented in many areas, in particular: formation of students' economic competence in the learning process, development of the ability and necessary skills for professional adaptation and self-realization of the graduate in the labor market, studying the basics and technologies of business activity in general, organization of own business in the field of small business (self-employment), inclusion of individual topics and modules in entrepreneurship in different economic disciplines, organization of vocational trainings and projects etc.

It is emphasized that only in the process of education and vocational training are the skills of different ways of thinking and analyzing different perspectives on the situation of the global context from the perspective of economic prospects for society and entrepreneurial opportunities (entrepreneurial opportunity). This actualizes the problems of fostering entrepreneurial competence of young people. by means of a combination of formal and non-formal learning, cross-cultural projects, volunteering and more. The levels of realization of academic entrepreneurship in the process of professional education are offered, which create the basis for the gradual formation of the global competence of the future economist with the components of global entrepreneurship. The basics of the concept of global entrepreneurship as a component of 'global skills', which is a necessary component of the results of professional training, are highlighted. The main aspects of the structure of global entrepreneurship, its purpose and objectives are highlighted. The importance of the role of an interested and motivated teacher for the development of economic creativity and entrepreneurial initiative of students in their professional training as future specialists for the modern economy and business is emphasized.

Key words: academic entrepreneurship, global entrepreneurship, entrepreneurship competence, students, practical training.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-15-2-16>

Ковальчук Г.О.,

докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки
та психології

Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Баніт Ю.С.,

аспірант кафедри педагогіки
та психології

Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Постановка проблеми у загальному вигляді.

За сучасних умов інтеграції України до європейського простору вищої освіти актуальним є відображення й упровадження вимог освітніх нормативних актів Європейського союзу (далі – ЄС) в практику професійної підготовки студентів у вітчизняних закладах вищої освіти [4]. Європейська комісія розробляє ініціативи, які спрямовані на сприяння розвитку європейського освітнього

простору і які відображають прагнення комісії дати молоді кращу освіту і професійну підготовку та знайти роботу по всьому континенту. Всі держави-члени ЄС зацікавлені в тому, щоб задіяти весь потенціал освіти і культури як рушійну силу для створення робочих місць, економічного зростання та соціальної справедливості, а також як засіб для відчуття європейської ідентичності в усьому різноманітті [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різноманітні аспекти проблеми модернізації професійної підготовки студентів з урахуванням євроінтеграційних тенденцій в освіті досліджували і вітчизняні, й зарубіжні вчені. Про необхідність посилення змісту професійної (практикоорієнтованої) складової частини у підготовці майбутніх економістів йдеться у працях А. Гальчинського, М. Вачевського, В. Євтушевського, А. Павленка та інших. Про міжпредметні аспекти упровадження інноваційних педагогічних технологій і методів навчання наголошують Г. Ковальчук, Т. Поясок та інші. О. Дарморіс, С. Заскалета, Шарл Уолгутер (С.С. Wolhuter) досліджують сучасні проблеми відображення в змісті й технологіях професійної підготовки майбутніх економістів глобальних тенденцій європейського освітнього простору в контексті регіональних потреб забезпечення економічної якості та співробітництва країн ЄС, покращення зайнятості й трудової мобільності молоді засобами освітніх ініціатив. У дослідженнях Г. Шайдулліної відображено формування глобальної компетентності майбутніх фахівців. У працях Л. Андерсена, І. Алексашіної, Л. Лескова, І. Синагатуліної, Р. Хенві розкрито питання глобалізації в освіті.

Дослідники наголошують, що сучасні випускники вищої освіти мають бути зорієнтовані на діяльність і працю в умовах глобальних і динамічних змін. Така професійна спрямованість у них недостатньо сформована, оскільки у підготовці майбутніх фахівців не враховано вплив глобалізації на вимоги до якості і результатів навчання для XXI століття. Тому заклади освіти повинні вирішувати завдання готовності студентів до праці у мінливому глобалізованому суспільстві. Водночас зазначимо, що сама собою фахова підготовка, навіть у контексті глобальної компетентності, є недостатньою для ініціативної професійної самореалізації випускника в кроскультурному мультимодальному світі. Інтегративним компонентом, який забезпечує передумови реалізації цієї мети, є формування підприємницької компетентності, у тому числі й глобальної, що є міждисциплінарним завданням, у вирішенні якого взаємодіють викладачі різних галузей знань (економіки, управління й адміністрування, права, фінансів, психології особистості, психології діяльності, педагогіки, дидактики тощо).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча є численні публікації стосовно моделей формування підприємницької компетентності в процесі фахової підготовки студентів, однак відсутні спеціальні дослідження щодо ролі педагога в реалізації інтегративного підприємницького навчання майбутніх економістів.

Мета статті полягає у висвітленні ролі викладача у сучасній системі організаційно-педагогіч-

них умов формування підприємницької компетентності студентів у процесі фахового навчання.

Виклад основного матеріалу. Навчання глобальній компетентності є способом вирішення проблем, пов'язаних з глобалізацією [10]. Це передбачає також надання учням і студентам надійних орієнтирів для майбутнього, набуття навігаційних навичок і якостей характеру, які допоможуть обрати свій шлях у невизначеному, змінюваному, енергозалежному і неоднозначному світі. Натепер немає чіткого визначення, що повинні включати глобальні навички (global skills), як їх впровадити у програмах навчання, як визначити готовність молоді до життя і зайнятості у глобалізованому світі. Організація економічного співробітництва і розвитку (*далі* – ОЕСР) визначає глобальні компетентності як *потенціал* для аналізу глобальних і міжкультурних питань критично і різнобічно, щоб зрозуміти, як різноманітності впливають на сприйняття, судження та ідеї, брати участь у відкритих та ефективних взаємодіях з іншими людьми різних соціальних груп на основі загальної поваги до людської гідності. Як вказує директор з освіти ОЕСР Андреас Шлейхер, глобальні компетентності формуються на основі трьох принципів – справедливості, згуртованості, сталості [10].

У документах ЄС і нормативно-правових актах національного законодавства наголошується на цілях і завданнях навчання майбутніх фахівців, бажаних результатах цього процесу, яких очікують роботодавці і суспільство. В усталеному тлумаченні вітчизняного освітнього простору йдеться про запити ринку праці, вимоги роботодавців до рівня підготовленості випускників (компетентності, знання, вміння тощо), які виражені у системі компонентів значимих компетентностей, необхідних для соціально-економічної активності у суспільстві.

Завдання наближення професійної освіти і фахової підготовки у вищій та бізнесовій освіті до економічної практики в Україні реалізується багатьма напрямками, серед яких головними є такі: формування економічної компетентності студентів у процесі навчання; розвиток здатності та необхідних умінь для професійної адаптації та самореалізації випускника на ринку праці; вивчення основ і технологій підприємницької діяльності загалом; організація власної справи у сфері малого бізнесу (самозайнятості); включення окремих тем і модулів з підприємництва в різні економічні дисципліни; організація навчально-професійних тренінгів і проектів тощо.

Також важливими є очікування студентів стосовно процесів і результатів їхнього навчання у закладі освіти. Наші опитування серед студентів – майбутніх економістів (2014–2019 рр.) виявляють їх основні сподівання, які полягають у тому, щоб отримати фундаментальні теоретичні й практичні знання, щоб здобути хорошу роботу

із високою зарплатою, реалізувати себе в професії. Ці результати узгоджуються із європейськими тенденціями. Як зазначають фахівці освітнього порталу www.perspektywy.pl/, випускник середньої школи 2018 року хоче отримати знання і навички з обраного напрямку в університеті, що дасть йому диплом, цінний для роботодавців. Хороший університет може розраховувати на інтерес кращих кандидатів, у яких вищий бал в атестаті. Інтелектуальними перевагами в такому закладі освіти є підвищений рівень навчання, адже хороші випускники школи вимогливі до викладачів, творчі, інноваційні й активні [9].

Для вирішення завдань, які ставлять перед освітою сукупно держава, суспільство, роботодавці й студенти як майбутні фахівці, заклад освіти створює певне навчальне (академічне) середовище із системою організаційно-методичних і дидактично-психологічних умов. До суб'єктів цього середовища зазвичай відносять заклади освіти, керівників підрозділів за напрямками професійного навчання, адміністративний персонал, підприємців, керівників підприємств, представників влади, викладачів підприємницьких і суміжних дисциплін, викладачів фахових дисциплін. Кожен із названих суб'єктів має певні завдання і повноваження, виконує свої функції у стратегічному процесі сталого розвитку з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [2].

За цих умов особливим для суспільства є значення підприємництва та підприємця, який винаходить способи для створення умов і застосування праці людей. Стає зрозумілим, що підприємець виконує відповідальну функцію в житті держави й суспільства. На Глобальному саміті з підприємництва у 2017 р. було заявлено, що інновації та підприємництво – це найважливіші інструменти для створення робочих місць, економічного зростання й стабільності в спільнотах, країнах і регіонах [10]. З огляду на це актуальним стає виховання підприємницької компетентності, креативності й ініціативи, особливо серед молоді, створення таких можливостей для студентів, щоб їм можна було отримати хоча б один підприємницький досвід під час навчання [6]. На нашу думку, лише у процесі освіти й професійного навчання формуються навички різних способів мислення й аналізу різних поглядів на ситуації глобального контексту з позицій економічних перспектив для суспільства й підприємницьких можливостей (entrepreneurial opportunity). Із цим завданням узгоджується ініціатива європейських університетів. У своїй Заяві про місію університет 4EU + підкреслив: «<...> Ми повинні направляти наших студентів, коли вони

набувають знання, для побудови кращого майбутнього, підтримувати наших дослідників, щоб розширювати межі знань і забезпечувати, щоб ці знання допомагали суспільству вирішувати проблеми нашого часу» [2; 5].

Суттєве значення для досягнення вказаних цілей має академічне підприємництво (АП), що є способом передачі знань і технологій від наукової та освітньої сфер до приватного бізнесу, сприяє підвищенню інноваційності та конкурентоспроможності економіки, особливо в секторі малих і середніх підприємств (доктор Александер Кнут і доктор Ольга Красовська).

Першим кроком до реалізації цих завдань є діяльність педагогів, що стають основними мотиваторами академічної підприємливості, вони є психологічними актуаторами й ініціаторами академічних спільнот, які створюють аксіологічне середовище навчання. Саме від викладачів залежить рівень навчання й освіти, вони на практиці відповідають, як сприймаються університети. Про це йдеться у «Конституції освіти» [7; 8]. Тут для педагогів передбачено збереження традицій академічної свободи, нові можливості для академічної і наукової кар'єри, акцентування на якості досліджень і публікацій, подолання проблеми фрагментації знань і дисциплін, інтеграція і міждисциплінарність на основі стандартів ОЕСР. Також акцентується на сприянні міжтериторіальності наукових досліджень, гарантії прав і стабільній зайнятості (другий трудовий договір на невизначений термін), визнанні обов'язків викладача як творчої діяльності індивідуального характеру.

Для формування підприємливості випускника необхідний підприємливий, творчий, ініціативний педагог, який сприяє реалізації взаємодії академічної та підприємницької культури у професійній підготовці студентів для становлення економіки знань. Великі можливості для цього закладено в системі академічної підприємливості, яка може бути реалізована на таких рівнях складності й суб'єктності: *рівень викладання окремих тем, модулів нормативних дисциплін та дисциплін підприємницького спрямування; рівень міждисциплінарного навчання за вузькою спеціалізацією; рівень навчання за певною кваліфікацією (в рамках факультету); рівень відкритого екстериторіального навчання (через співпрацю закладу освіти з іншими структурами); рівень трансконтинентальний*, що спостерігаємо на прикладі ініціативи 4EU + для об'єднання покоління креативних європейців, які можуть співпрацювати в різних мовах, культурах, кордонах, дисциплінах для вирішення соціальних проблем, з якими стикається Європа [5].

Запропоновані нами рівні реалізації академічної підприємливості у процесі фахового навчання створюють основи для поетапного формування глобальної компетентності майбутнього еконо-

міста. Як наголошує генеральний директор Міжнародного альянсу з розвитку бізнесу (Канада) Марина Бельських, бути *глобально ментальним підприємцем* означає вміти вести бізнес паралельно в кількох країнах; жити потребами споживачів і постійно працювати над їх вирішенням, але не думати локально, не обмежуватись рамками району або території; мати доступ до нових тенденцій розвитку своєї галузі на міжнародному ринку; розглядати інші країни як експериментальні лабораторії, подорожувати не лише для того, щоб приємно провести час, а щоб побачити нові можливості; шукати можливості взаємодіяти з підприємцями з різних країн; перетворювати малий бізнес у транснаціональний, розвивати кластерні ініціативи в групах гнучких глибоко спеціалізованих невеликих горизонтально керованих підприємств тощо [11]. Забезпечення таких системних результатів економічної (підприємницької) діяльності розпочинається з малих кроків у навчальному процесі, з розвитку економічної творчості та підприємницької ініціативи студентів за підтримки зацікавленого і мотивованого педагога. Важливе значення тут має поєднання формального і неформального навчання, кроскультурні проекти, молодіжна робота, волонтерство, що сприяють розвитку міжособистісних, когнітивних і комунікативних навичок, критичного мислення, творчого підходу, активної громадянської компетентності. Такий підхід орієнтується на виклики сучасності, враховує актуальні суспільні умови, коли студенти, викладачі, соціальні й корпоративні партнери співпрацюють в міждисциплінарних командах для вирішення багатьох європейських проблем [2].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, необхідно акцентувати на значимості ролі педагога у професійній підготовці майбутніх фахівців для сучасної економіки та бізнесу, адже усі євроінтеграційні та глобалістичні ініціативи уря-

дів і закладів освіти безпосередньо реалізуються у навчальному процесі силами і талантами науково-педагогічних працівників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38, Ст. 2004.
2. Європейська ініціатива університетів. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_en.
3. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки. Послання Президента України від 30.04.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>.
4. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України № 1678-VII від 16.09.2014. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.
5. Університети 4EU+: web-site. URL: <https://www.4eualliance.eu>.
6. COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01).
7. Ewaluacja-jakosci-dzialalnosci-naukowej-przewodnik. 05.03.2019. URL: <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2019/03/ewaluacja-jakosci-dzialalnosci-naukowej-przewodnik20190305.pdf>.
8. Міністерство науки і освіти Польщі : вебсайт. URL: <https://www.gov.pl/web/nauka/>.
9. Рейтинговий освітній ресурс Республіки Польща : web-site. URL: <http://www.perspektywy.pl/RSW2018/o-rankingu>.
10. Pisa tests to include 'global skills' and cultural awareness : web-site. URL: <http://www.bbc.com/news/business-36343602>.
11. Новини Казахстану : вебсайт. URL: http://bnews.kz/ru/redesign/dialog/interview/ekspert_biznes_v_kazahstan.